EPISTEMOLOGICAL STUDIES IN PHILOSOPHY,
SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ISSN 2618-1274 (Print), ISSN 2618-1282 (Online)

Journal home page: <https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/index>

ФІЛОСОФІЯ

Юлія Володимирівна Пісна

кандидат філософських наук,
доцент кафедри соціальної роботи,
Дніпровський національний університет імені
Олеса Гончара,
пр. Гагаріна 72, Дніпро, 49000, Україна
E-mail: Uлана88@ukr.net, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3436-2419>

Yulya Pisna

PhD in Philosophy, Associated Professor department
of Social Work,
Oles Honchar Dnipro National University,
Gagarina Ave., 72,
Dnipro, 49000, Ukraine

УДК 159.9.01

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНОГО КОНФЛІКТУ
В ДОСЛІДЖЕННЯХ К. ХОРНІ

Received 20 September 2020; revised 30 October 2020; accepted 10 November 2020

DOI: 10.15421/342032

Анотація

Розглядається хорнівське розуміння внутрішньоособистісного конфлікту, що ґрунтується на розмежуванні станів норми і патології (невротичний конфлікт). Внутрішні конфлікти є характерними для всіх людей, вони не містять у собі загрози, оскільки в стані норми особа здатна прийняти рішення, зробити вибір на користь одного з протилежних начал, що спровокували конфлікт. Невротик обмежений у свободі власного вибору і прийняття рішення для нього є недоступним, оскільки потяги, що породжують внутрішній невроти́чний конфлікт глибоко витіснені у несвідоме. Невротичні конфлікти вкрай складно розпізнати та вирішити. Лише завдяки подоланню значного супротиву невротика можливо виявити глибинні причини внутрішньоособистісного конфлікту, що детерміновані соціокультурним середовищем на думку К. Хорні.

Ключові слова: внутрішній конфлікт, агресія, невротик, соціальні детермінанти, деструктивність, людина, суспільство, несвідоме.

Философские аспекты внутриличностного конфликта в исследованиях К. Хорни

Рассматривается понимание внутриличностного конфликта в исследованиях К. Хорни, которое основано на различиях в состоянии нормы и патологии (невротический конфликт). Внутренние конфликты присущи всем людям и не представляют угрозы, поскольку в состоянии нормы человек способен принять решение, сделать выбор в пользу одного из противоречащих оснований спровоцировавших конфликт. Невротик ограничен в свободе собственного выбора и принятие решения для него становится недоступным, так как влечения, порождающие внутренний невротический конфликт, глубоко вытеснены в бессознательное. Невротические конфликты сложно выявить и разрешить. Только благодаря преодолению значительного сопротивления невротика возможно выявить глубинные причины внутриличностного конфликта, которые детерминированы социокультурной средой по мнению К. Хорни.

Ключевые слова: внутренний конфликт, агрессия, невротик, социальный детерминанты, деструктивность, человек, общество, бессознательное.

Philosophical aspects of intrapersonal conflict in K. Horney's research

Abstract

Individuals find it extremely difficult to deal with internal conflict because it is difficult to diagnose. Conflict is manifested in internal tension, difficult experiences, but even realizing his state of internal conflict, a person can rarely correctly identify its true causes. The most important information can be hidden in the depths of the unconscious and constantly affect human life. For example, psychoanalysis offers to realize and experience their conflicts, it allows you to "remove" protection and rationally influence the existing attitudes of man, thereby changing behavior and restoring mental balance and tranquility.

Horney's understanding of intrapersonal conflict is based on the distinction between its states of norm and pathology (neurotic conflict). Internal conflicts are characteristic of all people, they do not contain threats,

because in a state of norm a person is able to make decisions, to make a choice in favor of one of the opposite principles that provoked the conflict. The neurotic is limited in his freedom of choice and decision-making is inaccessible to him, because the urges that give rise to internal neurotic conflict are deeply supplanted in the unconscious. Neurotic conflicts are extremely difficult to recognize and resolve. Only by overcoming the significant resistance of the neurotic is it possible to identify the root causes of intrapersonal conflict, which are determined by the socio-cultural environment, according to K. Horney.

The researcher expanded the understanding of the nature and concept of the internal conflict of the individual and included the social context, emphasizing its social determinants.

Keywords: *internal conflict, aggression, neuroticism, social determinants, destructiveness, man, society, the unconscious.*

Актуальність дослідження, постановка проблеми

Дослідження і філософське осмислення конфліктності буття людини є перспективною темою сьогодення, що пов'язано, в першу чергу, з наявністю низки кризових явищ у життєдіяльності сучасного українського суспільства. Актуальність філософського осмислення сутності внутрішньоособистісного конфлікту полягає у тому, що людина, активно просуваючись у наукових та технологічних прогресивних дослідженнях сучасності, так і не навчилася контролювати процеси, які відбуваються у її внутрішньому світі. Внутрішньоособистісний конфлікт є розповсюдженою та досить суперечливою проблемою, що супроводжує людину протягом усього її життя. Розгляд і осмислення даної проблеми потребує інтеграції низки аспектів: психологічного, соціального, екзистенційного [Пісна 2015: 67].

Актуальний сьогодні попит на послуги психологічної допомоги серед населення свідчить про проблему невміння чи неможливості вирішувати внутрішні конфлікти самостійно. У свою чергу неможливість уникнення конфліктів показує єдиний вірний шлях у даному напрямку – їх ґрунтовне вивчення. Саме філософський підхід дозволяє досягнути і осмислити конфліктність буття, оскільки лише філософія продукує знання про різноманітні аспекти поведінки людини і функціонування суспільства, а також дає можливість методологічно і ґрунтовно аналізувати навколишню дійсність. Філософія дає можливість охопити людину в цілості з її реальністю, не висмикуючи окремі контексти. Це дозволяє глибоко, ґрунтовно і конструктивно аналізувати явище, виявляти закономірності та прогнозувати роз-

гортання подій.

Вивчення внутрішньоособистісних конфліктів починається з кінця ХІХ ст. Фундатор психоаналізу З. Фройд показав, що людське існування просякнуто постійними спробами подолати суперечність між біологічними потребами і бажаннями та соціально-культурними нормами. Саме в даному протиріччі криється сутність внутрішніх конфліктів особистості за З. Фройдом [Фрейд 2002]. Тобто у людини в стані внутрішньоособистісного конфлікту відбувається зіткнення її бажань, які однаково прагнуть до задоволення, але є взаємовиключними. Проте фрейдівське розуміння конфлікту наче прирікає людину на вічну боротьбу суперечностей, як в ній самій, так і з її оточенням. У свою чергу К. Хорні разом з іншими неофрейдистами розширили розуміння природи і поняття внутрішнього конфлікту особистості та спробували включити в нього соціальний контекст. Вивчення особистісного конфлікту на основі хорнівських робіт є актуальним, оскільки автор дає перше у світовій практиці систематичне викладення теорії неврозу – причин невротичних конфліктів, їх розвитку та лікування. Дослідниця розкриває і обґрунтовує проблеми внутрішньоособистісного конфлікту з позицій соціокультурної концепції. К. Хорні вдалося влучно описати сутність внутрішніх конфліктів особистості не лише на основі власного досвіду, а й за допомогою науково-практичної роботи.

Отже, **метою даної статті** є дослідження феномену внутрішньоособистісного конфлікту на основі філософського аналізу робіт К. Хорні. Мета досягається шляхом постановки і вирішення наступних **завдань**:

1) розкрити зміст поняття внутрішньоособистісного конфлікту;

2) з'ясувати та виявити відмінності між нормальним внутрішньоособистісними конфліктом та невротичним;

3) проаналізувати вплив соціокультурного середовища на формування внутрішніх конфліктів особистості та описати перспективи їх вирішення.

Основна частина

Внутрішньоособистісний конфлікт є проявом суперечливої людської природи, особливим способом становлення, буття та розвитку особистості в сучасному світі. Будь-який конфлікт обов'язково містить у собі елемент протистояння, протиборства, так звану біполярність (взаємозв'язок, у контексті конкретної ситуації, протилежних начал, носіїв, таких як: добре-зле, чорне-біле, ліве-праве) [Пісна 2015: 67].

Фундаментальний смисл внутрішньоособистісного конфлікту полягає в особливому відношенні людини до світу і до самої себе. Людина є єдиною істотою на планеті Земля, яка усвідомлює недосконалість світу в якому живе і свою власну недосконалість. Звідси й витоки її конфлікту:

1) зі світом;

2) з самою собою [Пісна 2015: 67].

Особистості надзвичайно важко впоратися із внутрішнім конфліктом, оскільки його вкрай складно діагностувати. Конфлікт виявляється у внутрішньому напруженні, тяжких переживаннях, але навіть усвідомлюючи свій стан внутрішнього конфлікту, особа рідко може вірно виявити його істинні причини. Найважливіша інформація може бути прихована у глибинах несвідомого і, тим самим, весь час впливати на життя людини. Наприклад, психоаналіз пропонує усвідомити і пережити свої конфлікти, це дозволяє «зняти» захист і раціонально вплинути на сформовані установки людини, тим самим змінити поведінку та відновити душевну рівновагу і спокій.

Центральним поняттям теоретичної системи К. Хорні є поняття «базальної тривоги». Коли немовля залишає лоно матері, то починає відчувати занепокоєння, оскільки переживає деякі незручності на шляху пристосування до нового середовища. З перших секунд

життя людина починає відчувати ворожість світу. Звідси формується прагнення до безпеки. У свою чергу протилежною потребою для людини є задоволення своїх бажань. Саме ці прагнення часто суперечать одне одному, через що і виникає внутрішній конфлікт.

За К. Хорні слід розрізняти нормальний внутрішньоособистісний конфлікт та невротичний. Нормальний конфлікт стосується фактичного вибору між двома можливостями, які суб'єкт вважає однаково бажаними або між переконаннями, що є однаково цінними для нього. В стані норми людина здатна прийняти рішення на користь одного з них, навіть якщо це вимагатиме від неї певних обмежень та буде викликати відповідні труднощі. Невротик, пригнічений конфліктом, обмежений у свободі власного вибору. Він наче розривається примусовими силами, що діють у протилежних напрямках і жодній із них не бажає слідувати. Саме тому прийняття рішення для нього стає недоступним.

Конфлікт для невротика може бути вирішений лише роботою з невротичними потягами і зміною ставлення як до самого себе, так і до інших людей. Невротичні конфлікти не лише складно розпізнати, констатує К.Хорні, а й вирішити, оскільки суттєві потяги, що породжують невротичний конфлікт глибоко витіснені і можуть бути виявлені лише завдяки подоланню значного супротиву невротика [Хорні 2008: 22].

Отже, фундаментальну різницю між нормальними і невротичними внутрішніми конфліктами складає те, що невідповідність конфліктуєчих потягів для людини менш значима, ніж для невротика. Вибір, який робить звичайна людина, обмежений двома способами дій, кожна із яких є цілком доступною для інтегрованої особистості. У свою чергу жодна із невротичних потреб не відповідає реальним бажанням невротика. Саме тотальне заперечення є суттєвим для розуміння природи невротичних конфліктів.

Ядром неврозів, за К. Хорні, є «базисний конфлікт», який чинить руйнівний вплив на особу. Такий конфлікт породжений несумісністю атитюдів (схильностей, установок людини) [Хорні 2008: 34]. За домінуючим атитю-

дом К. Хорні виокремлює такі типи індивідів: підлеглий, агресивний та відокремлений. Для кращого розуміння сутності внутрішніх конфліктів розглянемо детальніше вищеперелічені типи.

Підлеглий тип демонструє потребу в любові та схваленні, а також прагне до наявності такого партнера, друга (чоловіка або дружини), який би задовольнив усі життєві очікування невротика та взяв на себе відповідальність за все, що відбувається в його житті. Такі прагнення концентруються навколо бажання «належати». На перший погляд це цілком природні бажання кожної людини, але у невротиків вони є наслідком жаги відчувати себе у безпеці. Через нерозбірливу природу своїх прагнень підлеглий тип часто схильний переоцінювати свою близькість та спільні інтереси з оточуючими [Хорні 2008: 31].

Дослідниця констатує, що у своєму прагненні бути прийнятим іншими такий тип невротичної особистості намагається бути поступливим, не відчувати образ, звинувачувати і піддавати критиці лише себе. Оскільки будь-яка форма агресивної поведінки не притаманна даному типу особистості, то у неї формуються певні заборони: не бути категоричною, критичною, вибагливою, не наказувати, не тиснути на інших. Так, життя такої особистості орієнтоване на інших і внутрішні заборони перешкоджають їй робити щось для себе або радіти чому-небудь незалежно від інших.

Отже, даний тип невротичної особистості характеризується трьома атитюдами, як зазначає К. Хорні:

1) відчуття невротиком своєї безпорадності та слабкості;

2) схильність до підкорення (невротик вважає, що всі його можуть перевершити: вони розумніші, кращі, сильніші ніж він);

3) несвідома схильність оцінювати себе на основі думки інших [Хорні 2008: 40-41].

Наступний тип невротичної особистості за К. Хорні – агресивний. Для нього є характерним сприйняття всіх людей як ворогів. Життя агресивного типу сповнене постійної боротьби всіх проти всіх, де кожен відповідальний тільки за самого себе [Хорні 2008: 50]. Головною потребою даного типу є панування над

іншими, а також визнання власної переваги у досягненні успіху. Особистісні якості, які розвиває в собі агресивний тип, абсолютно протилежні якостям підлеглого типу невротичної особистості: жорсткість, упертість, ігнорування почуттів інших і самого себе. Вибір такого стилю поведінки є компульсивним (нав'язливим) і негнучким.

Третім типом невротичної особистості є відокремлений тип. Особливими характеристиками якостей відокремленого типу є:

1) загальне відчуження від людей;

2) відчуження невротика від самого себе (невизначеність у прийнятті рішення ким він є, що любить, а що ненавидить, чого боїться, у що вірить);

3) внутрішня потреба встановлювати емоційну дистанцію між собою та іншими (вони не дозволяють залучати себе до емоційного зв'язку з іншими) [Хорні 2008: 60].

Єдиний спосіб за якого відокремлений тип може компенсувати свою самоізоляцію – це самодостатність. Адже щоб уникати людей, бути відчуженим від них, необхідно вміти вирішувати свої проблеми самому, ставати максимально незалежним від інших. На відміну від підлеглого, відокремлений тип невротичної особистості схильний до самотності і не прагне ділитися переживаннями з іншим. Потреба в незалежності від інших є також компульсивною.

Слід зазначити, що всі розглянуті типи невротичної особистості формуються як такі у зв'язку зі своїм соціальним оточенням. Вони вибудовують різні стратегії своєї взаємодії відповідно до соціокультурного середовища. Дослідниця так і позначає невротичні типи: «рух до людей» – підлеглий тип, «рух проти людей» – агресивний тип, «рух від людей» – відокремлений тип особистості. В усіх випадках прослідковується тісна взаємозалежність від інших.

Так, слід зазначити, що К. Хорні виділяє два види інтроспективних конфліктів: внутрішній і базисний конфлікти. Наявність у людей внутрішньоособистісного конфлікту є достатньо розповсюдженим явищем. Такий конфлікт є нормою, якщо людина усвідомлює необхідність його вирішення і прагне цього

досягти. Позиція дослідниці полягає у тому, що внутрішній конфлікт – це необхідність вибору серед двох можливостей, які для суб'єкта є однаково бажаними. Наявність такого внутрішнього протиріччя не є патологією, а скоріше презентує реалії сьогодення, в яких відбуваються постійні зміни в соціальному середовищі, що нас оточує [Тузова, Дресвянина 2018]. Базисний конфлікт – це внутрішній невротичний конфлікт, який проявляється як необхідність вибору між двома примусовими силами, що діють в протилежних напрямках, жодній з яких суб'єкт насправді не хоче слідувати. Такий внутрішній конфлікт майже не можливо вирішити, оскільки він неусвідомлений.

Ключовими детермінантами внутрішніх конфліктів особистості виступає соціокультурне середовище, наголошує дослідниця. Значною мірою на людину впливає сім'я, а також суспільство в цілому (мікро і макросоціум). Джерело внутрішнього конфлікту часто приховане у ранніх відносинах дитини з батьками або з іншими значимими дорослими. У свою чергу невроз розвивається як наслідок внутрішнього конфлікту.

Так, аналіз досліджень К. Хорні дозволяє виявити та оцінити вплив соціокультурного середовища на формування внутрішнього конфлікту людини, який в залежності від контексту може бути визнаний нормою або патологією [Тузова, Дресвянина 2018].

Таким чином, ми знаходимо відповідь на, здавалося б, риторичне питання: де криються причини внутрішніх конфліктів? Тож, слід зазначити дві протилежні думки стосовно соціальної детермінації внутрішньоособистісного конфлікту. Перша позиція полягає у тому, що конфлікти розвиваються всередині самої особистості, виходячи із самої суперечності людської природи та усвідомлення власної недосконалості, що у свою чергу переноситься, спрямовується на суспільство (на оточення людини та суспільні процеси навколо неї). Друга позиція наголошує на соціальній детермінації внутрішньоособистісного конфлікту і полягає у тому, що саме процеси в суспільстві провокують розвиток конфлікту всередині са-

мої людини, ведуть до розладів, дисгармонії та деструкції. Причому деструктивні впливи можуть бути спрямовані людиною як на саму себе, так і на суспільство [Пісна 2015: 68]. Саме у дослідженнях К. Хорні ми знаходимо підтвердження другої гіпотези та можемо зробити висновки про визначальну роль соціальної детермінації внутрішніх протиріч людини.

Висновки

Отже, проблема внутрішньоособистісного конфлікту полягає в тому, що концентрує в собі всі труднощі нашого життя: минулого, сьогодення, майбутнього. Даний феномен являє собою вищу форму внутрішньоособистісного протиріччя, що веде до невизначеності життєвого шляху і вибору, відчуження особистості від соціального середовища, можливих деструктивних моделей поведінки, кризи професійної діяльності. У внутрішньоособистісному конфлікті протидіють структури внутрішнього світу людини, де об'єктами виступають несумісні між собою цінності, потреби, цілі, інтереси, прагнення і стани особистості. Конфлікт виникає тоді, коли сили, що діють на особистість являються рівнозначними, але є взаємовиключними і виражають процес вибору, сумніву і боротьби. На основі теоретичного аналізу досліджень К. Хорні стає зрозумілим, що головну загрозу для людини представляє невротичний конфлікт, рушійні сили якого приховані в глибинах несвідомого і недоступні для самостійного виявлення і, відповідно, вирішення. Дослідниця розширила розуміння природи і поняття внутрішнього конфлікту особистості та включила в нього соціальний контекст, наголосивши на його соціальних детермінантах. Розлади в міжособистісних стосунках призводять до активізації захисних механізмів та провокують саморуйнівні процеси особистості.

Подальша дослідницька перспектива

Аналіз внутрішньоособистісних конфліктів, на основі досліджень К. Хорні, дозволяє сформулювати теоретичні основи для подальшого емпіричного дослідження проблеми внутрішніх конфліктів особистості в контексті сучасних реалій.

Бібліографічні посилання

- Валеева, А.С. (2007). Внутриличностный конфликт как социальное явление. *Вестник Башкирского университета*, 12(4), 135-138.
- Дарендорф, Р. (1994). Элементы теории социального конфликта, *Социс*, 5, 142-147.
- Пісна, Ю.В.(2015). Проблема внутрішньоособистісного конфлікту: філософський аспект. *Materialy XI Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Naukowa przestrzeń Europy - 2015»*. Volume 10. Historia. Filozofia. Przemyśl: Nauka i studia, 67-69.
- Тузова, О.М., Дресвянина Н.В. (2018). Социальные детерминанты внутриличностного конфликта в трудах Карен Хорни. *Современные исследования социальных проблем*, 9(12), 196-206.
- Фрейд, З.(2002). *Введение в психоанализ: Лекции*. СПб.: Питер.
- Фрейд, З. (1994). Мы и смерть, в: *Рязанцев С. Танатология (учение о смерти)*. СПб.: Восточно-Европейский Институт Психоанализа, 13-25.
- Фрейд, З. (2002). Я и ОНО, в: *Фрейд, З. Я и оно: Сочинения*. М.: ЭКСМО; Харьков: ФОЛИО, 839-860.
- Хорни, К. (2001). *Самоанализ*. М.
- Хорни, К. (2008). *Наши внутренние конфликты. Конструктивная теория невроза*. М.
- Хорни, К. (1997). *Невроз и личностный рост. Борьба за самореализацию*. СПб.: Восточно-Европейский институт психоанализа и БСК.
- Черепанова, Е. С. (2016). *Философия конфликта: учеб. пособие*. М-во образования и науки Рос. Федерации, Урал. федер. ун-т. Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та.

References

- Cherepanova, E. S. (2016). *Filosofiya konflikta: ucheb. posobie* [Philosophy of Conflict: Study Guide] M-vo obrazovaniya i nauki Ros. Federacii, Ural. feder. un-t. Ekaterinburg: Izd-vo Ural. un-ta. (in Russian)
- Darendorf, R. (1994). Ehlementy teorii social'nogo konflikta [Elements of the theory of social conflict]. *Socis*, 5, 142-147. (in Russian)
- Frejd, Z. (1994). My i smert' [We and death], in *Ryazancev S. Tanatologiya (uchenie o smerti)*. SPb.: Vostochno-Evropejskij Institut Psikhoanaliza, 13-25. (in Russian)
- Frejd, Z. (2002). *Vvedenie v psikhoanaliz: Lekcii* [Introduction to Psychoanalysis: Lectures]. SPb.: Piter. (in Russian)
- Frejd, Z. (2002). YA i ONO [Me and IT], in: Frejd, Z. *YA i ono: Sochineniya*. M.: EHKSMO; Khar'kov: FOLIO, 839-860. (in Russian)
- Horni, K. (2001). *Samoanaliz* [Introspection]. Moscow. (in Russian)
- Horni, K. (2012). *Nashi vnutrenniye konfl ikty. Konstruktivnaya teoriya nevroza* [Our internal conflicts. The constructive theory of a neurosis]. Moscow. (in Russian)
- Horni, K. (1997). *Nevroz i lichnostnyy rost. Bor'ba za samorealizatsiyu* [Neurosis and Human Growth: The Struggle Toward Self-Realization]. SPb.: East European Institute of Psychoanalysis and BSK. (in Russian)
- Pisna, YU.V. (2015). Problema vnutrishn'oosobistisnogo konfliktu: filosofsk'ij aspekt [The problem of intrapersonal conflict: a philosophical aspect]. *Materialy XI Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Naukowa przestrzeń Europy - 2015»*. Volume 10. Historia. Filozofia. Przemyśl: Nauka i studia. 67 – 69. (in Ukrainian)
- Tuzova, O.M., Dresvyanina N.V. (2018). Social'nye determinanty vnutilichnostnogo konflikta v trudakh Karen Khorni [Social determinants of intrapersonal conflict in the writings of Karen Horney]. *Sovremennye issledovaniya social'nykh problem*, 9(12), 196-206. (in Russian)
- Valeeva, A.S. (2007). Vnutrilichnostnyy konflikt kak sotsial'noe yavlenie [Intra-personal conflict as a social phenomenon]. *Vestnik Bashkirskogo universiteta*, 12(4), 135-138. (in Russian)